

LITERATURA

I. Bičík a kol.: Vývoj využití ploch v Česku. Edice Geographica sv. 3, Česká geografická společnost, Praha 2010, 250 s. ISBN 978-80-904521-3-8.

Publikace, která vyšla v edici Geographica, je výsledkem projektu Grantové agentury České republiky „Regionální diferenciacie a potenciální rizika využití ploch jako odraz funkčních změn krajiny Česka“ a dalších dvou grantových projektů téže agentury.

Při řešení tohoto projektu a příslušného výzkumného záměru Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR byla vytvořena velmi cenná datová základna o využití země k časovým horizontům 1845, 1948, 1990 a 2000. Aby bylo možné územní srovnání v tak dlouhém časovém období, byly

vyčleněny 8903 srovnatelné územní jednotky (oproti 13 tisícům katastrů). Datovába byla zpřístupněna veřejnosti a lze jí využívat pro nejrůznější geografické úlohy od lokálního po celostátní měřítko. Čeští geografové tak získali další významný datový zdroj, který je pravděpodobně unikátní i při mezinárodním srovnání.

Samotná kniha má klasickou strukturu vědeckých prací, to znamená teoreticko-metodologický úvod včetně shrnutí vztahu mezi přírodními podmínkami a využitím země a analýzy hybných sil změn využití ploch v historickém průřezu, poměrně rozsáhlou empirickou část, zobecnění získaných poznatků a závěry. Seznam literatury obsahuje více než 160 titulů. Analýzy jsou bohatě dokumentovány 17 tabulkami, 48 barevnými přílohami v textu a 64 grafy a kartogramy v příloze.

Analýzy změn využití ploch jsou provedeny jednak v regionálním pohledu, jednak v závislosti na nadmořské výšce, sklonitosti reliéfu a exponovanosti území ve vztahu k centrálním respektive periferním územím státu. Vedle prostých ukazatelů změn jednotlivých kategorií využití země jsou využity rovněž agregátní ukazatele jako index změny, koeficient antropogenního ovlivnění, koeficient ekologické významnosti, ukazatel potenciálního ekonomického významu. Interpretace výsledků je podrobně diskutována. Byla rovněž provedena typologie změn využití ploch.

V závěru publikace je pojmenováno desatero hybných sil, ovlivňujících ve studovaném historickém období změny využití země. Tyto hybné síly jsou podmiňeny významnými společenskými událostmi a technologickým rozvojem a působí v interakci s přírodními podmínkami. Přitom se ve sledovaném období trvale snižuje význam změn politických ve prospěch faktorů ekonomických a sociálních. Přírodní podmínky však stále hrají významnou roli. Paradoxně technologický pokrok znamená mimo jiné schopnost lépe využívat přírodních podmínek, jejichž význam pro diferenciaci změn využití země proto opět vzrůstá. Je zřejmé, že změny využití ploch se týkají především zemědělství. I když

toto odvětví v poslední době ztratilo na významu z hlediska přínosu pro hrubý národní produkt i pro zaměstnanost venkova, je zemědělství spolu s lesním hospodářstvím odpovědné za zhruba 80 % české krajiny. Z tohoto hlediska mají změny využití země význam pro jiné odvětví, jehož význam se v poslední době rychle zvyšuje, a sice pro cestovní ruch.

Ačkoliv podle názvu se práce zdá být zajímavá pouze pro úzký okruh odborníků, zabývajících se využitím ploch, opak je pravdou. Práce totiž důsledně analyzuje vztahy mezi využitím ploch, přírodními podmínkami a historickým vývojem. S určitou nadsázkou lze říci, že publikace do jisté míry nahrazuje analýzy historického vývoje českého zemědělství v nejširším pohledu. Takové analýzy buď chybí, nebo se zabývají spíše dílčími problémy. Rovněž studenti zemědělských oborů mají v této sféře velmi značné mezery, neboť nejnovější historie se na našich středních školách často učí – pokud vůbec – velmi povrchně nebo i tendenčně. Naproti tomu vývoj využití země ilustruje historický vývoj českého venkova za posledních 150 let na bázi relativně exaktních dat. Studentům neuškodí ani zopakování významu diferenciální renty I a diferenciální renty II pro vývoj zemědělské krajiny. Možnost využití publikace v pedagogickém procesu je nepochybná.

Tato publikace by neměla chybět v knihovnách českých geografických pracovišť a geografů, ale ani pracovišť a odborníků, zabývajících se rozvojem zemědělství a venkova. Díky za ni patří i spoluautorům, kterými jsou Leoš Jeleček, Jan Kabrda, Lucie Kupková, Zdeněk Lipský, Petr Mareš, Luděk Šefrna, Přemysl Štych a Jana Winklerová.

*Antonín Vaishar, Mendelova univerzita v Brně,
e-mail: antonin.vaishar@mendelu.cz*

T. Siwek: Percepce geografického prostoru. Edice Geographica sv. 7, Česká geografická společnost, Praha 2011, 164 s. ISBN 978-80-904521-7-6.

Kniha Tadeusze Siwka vyšla v roce 2011 jako sedmá publikace ediční řady Geographica České geografické společnosti. Jedná se o relativně útlou knihu, která však komplexně pokrývá tematiku percepce geografického prostoru, nebo bychom mohli říci též geografickou percepci prostoru. Percepce je vnímána a popisována z pozice behaviorální geografie. Jak se již ukázalo i v západní geografii, behaviorální přístup je zřejmě vhodným můstkem mezi u nás stále zakotvenou pozitivistickou geografii a jinými geografiami zdůrazňujícími například svět vnímání a individuální chování člověka.

Řada postupů i konceptů behaviorální geografie má evidentně blízko k metodám i způsobu uvažování v tradiční geografii, kde výzkumník nebo autor textu není přímo vtažen do výzkumného procesu a snaží se relativně nezaujatě interpretovat dosažené výsledky. Na druhé straně se tato snaha do značné míry potýká se subjektivitou individuálních prožitků, smyslového vnímání a osobní interpretace světa kolem nás.

Behaviorální geografie zaujímá v českém prostředí významné postavení. Od dob průkopnické přednášky Dušana Drbohlava na pražském Albertově počátkem 90. let se stala součástí kurzů na několika vysokých školách, rozmnožil se významně i počet studentských prací a akademických publikací využívajících behaviorální přístup ve výzkumu. Kniha představuje extrakt základních přístupů a metod ze západní behaviorální geografie a hlubší rešerši většiny domácích publikací s touto tematikou. K výčtu českých publikací bychom snad mohli doplnit ještě dvě, které lze v českém kontextu považovat v daném tématu za přínosné (Drbohlav 1993; Osman 2010). Autor se označuje za humanistického geografa a opírá se i o práce významných humanistických geografů jako je například Yi-Fu Tuan nebo Anne Buttimer. Přestože existuje překryv behaviorálních a humanistických přístupů, který je v knize patrný z úvah o subjektivních formách vnímání a poznávání prostoru a každodennosti, především v oblasti metodologie se oba přístupy rozcházejí. Slovy autora je metodologický rámec behaviorální geografie pevnější a subjektivitu měří skrze její projevy (s. 55). Těmito projevy je myšleno především prostorové chování, jehož příčiny jsou však hledány v kognitivních a percepčních procesech. Humanističtí geografové naopak poukazují na důležitost nevědomí, pro což našli inspiraci především ve fenomenologii (v knize rovněž stručně představené), která zkoumá, jakým způsobem lidé svět kolem sebe prožívají ještě předtím, než o něm začnou přemýšlet. V této souvislosti je velice inspirativní také práce Davida Seamona (1979).

Publikace je primárně určena studentům geografie. Jde tedy vlastně o učební text, který vykládá jednotlivá témata a koncepty a často je odkazováno ke vhodně zvoleným příkladům. Někdy však text sklouzává k popisu relativně triviálních věcí, jakými jsou bezesporu například prostorové charakteristiky objektů (poloha, velikost, tvar aj.) a jejich změny, a naopak některé hůře pochopitelné části textu zůstávají bez hlubší diskuze (například koncepty geografického prostoru podle Nigela Thrifta na s. 51). Pro studenty sociální geografie by zajisté bylo přínosem více příkladů vztahujících se k sociální části prostoru vedle relativně hojně zmiňovaných příkladů z fyzickogeografického prostředí.

Celá kniha je rozdělena do osmi kapitol. Nejobsáhlejší druhá kapitola, která následuje po úvodu, seznamuje čtenáře s pojetím geografického prostoru. Z pozice behaviorálního geografa je prostor nutně chápán ve vztahu k člověku, přičemž tento vztah je vždy z části subjektivní a spíše než o prostor jde tedy o místo (s. 43). Diskuze vztahu místa a prostoru by si vzhledem k zaměření knihy na vztah člověka a prostoru zasloužila alespoň v rovině percepce trochu více místa. Nutno však podotknout, že autor odkazuje na knihu Tima Cresswella, kde se případný zájemce dočte k tématu vše potřebné. Vedle hodnocení prostoru z pozice vědce, potažmo geografa, kde je snahou nalézt společné jádro definic prostoru v pracích různých autorů, je v knize věnována pozornost také prostoru, který poznáváme v našem každodenním životě. Tato část je pěkným můstkem k následujícím kapitolám, které se již zaměřují na poznávání a vnímání prostoru člověkem. Studium prostoru jako objektu každodenní zkušenosti je argumentačně podloženo s pomocí práce Henriho Lefébvra a důležitost studia každodenního života je opodstatněna opakovatelností jednotlivých aktivit, tedy jeho rutinním charakterem. Zaměřením na vnímání prostorových prvků, jejich polohy, pravidelností a hustoty či na orientační body v problematice

každodenního vztahu člověka a prostoru, která je studována napříč geografickými přístupy, autor potvrzuje svoji pozici behaviorálního geografa.

Třetí kapitola je stručným příspěvkem k diskuzi poznávání prostoru, které autor dělí na přímé (smyslové), nepřímé (naučené) a teoretické, kdy první dva způsoby se týkají všech lidí, třetí je doménou vědců. S věkem jednotlivce, ale i se společenským vývojem, se význam nepřímé zkušenosti s prostorem zvyšuje, přesto je přímá osobní zkušenost základní formou poznání prostoru. Poznání teoretické se bez druhých dvou způsobů neobejde, což vede k jednomu ze základních konfliktů v sociálních vědách, tedy ne/schopnosti vědce nezaujatě pozorovat a popisovat sám sebe a své okolí, který odlišuje pozitivistické a post-pozitivistické přístupy. Motivací či předpokladem pro poznávání prostoru je životní nutnost, chuť objevovat a jako třetí popisuje autor emocionální vztah k místu. Hranice mezi těmito předpoklady je velmi slabá a nestálá a je otázkou, zda emocionální vztah není spíše formou vztahu člověka a prostoru a nemůže být součástí obou předchozích motivací poznávání prostoru než samostatně vyčleněnou skupinou.

Čtvrtá kapitola nabízí vysvětlení pojmu percepce a zabývá se jeho vývojem ve filozofickém a později i geografickém myšlení. Podrobněji se věnuje také psychologické teorii Gestalt. Z filozofických směrů, které pronikly do geografie, stojí za zmínku především s Gestalt teorií související fenomenologie. Zatímco část diskutující filozofické koncepty je poměrně podrobná, většina geografických prací je pouze jmenována a vzhledem k cílovému publiku by si možná alespoň některé z nich zasloužily diskutovat hlouběji. Vnímání prostoru člověkem je subjektivní, a tedy psychologicky podmíněné, v kapitole jsou vedle toho představeny i kulturní podmíněnosti percepce, které jsou demonstrovány především na odlišnostech jednotlivých jazyků v označování geografických pojmů.

Pátá kapitola se opírá o téma moci a ovládnutí prostoru, ale také jeho poznání ve vztahu například k velikosti ovládaného území. Text je založen především na historických příkladech změn ve vymezení hranic států, názvů, nápisů i dalších symbolů, které je možné vnímat v různých kontextech a situacích především v městském prostředí. Zaměřuje se tedy spíše na viditelné a snadno odhalitelné prvky mocenského uspořádání na rozdíl od marxisticky či post-structuralisticky orientovaných prací, kde je téma moci často ústředním tématem.

Šestá kapitola má rešeršní povahu a shrnuje publikace zaměřené na mentální mapy. Mapy lynchovského a gouldovského typu jsou doplněny o vnímání virtuálního prostoru a vytváření virtuálních konstrukcí například pro pedagogické účely univerzitní výuky. Relativně komplexně jsou zmapovány práce v oblasti mentálního mapování českých geografů, jejichž počátky překvapivě sahají až do 70. let 20. století. Tato část obsahuje i řadu ukávek realizovaných mentálních map v dílech českých geografů. V závěru podkapitoly 6.2 se autor snaží o generalizaci doposud realizovaných výzkumů českých regionů, upozorňuje především na vnímání obecnějších faktorů kvality života, ale i na souvislosti takového vnímání s vyššími měrami vystěhování mladších lidí. Poslední část šesté kapitoly je spíše nahodilým výčtem příkladů uplatnění mentálních map. Hodnocení aplikace této metody by potřebovalo zevrubnější a ucelenější pohled. Z vlastní zkušenosti můžeme doporučit například využití map strachu zmíněných v podkapitole 6.1.4 při urbanistických úpravách fyzického prostředí městských čtvrtí.

Sedmá kapitola stručně informuje o možnostech čtení map a jejich záměrných nebo neúmyslných chybách, které mohou způsobovat odlišné a někdy účelově zmanipulované vnímání „objektivně“ zobrazeného světa. Tato čtyřstránková kapitola nepůsobí ve srovnání s předchozím textem dopracovaně a bylo ji (i vzhledem k rozsahu) možné rozpustit do předchozího textu. Závěr knihy je spíše úvahou o dohledném završení přemýšlení o geografickém prostoru. Tadeusz Siwek nás ujišťuje, že konec takového přemýšlení je v nedohlednu a že podobné úvahy patří mezi permanentní úkoly geografie.

Knihy Tadeusze Siwka je uceleným přehledovým textem, který se zevrubně věnuje problematice percepce geografického prostoru. V českém prostředí se jedná o první takto orientovanou knihu, ve které je citována většina geografických prací zaměřených na percepci a metody behaviorální geografie. Autor se snaží v dané tematické provázat geografii s dalšími vědními disciplínami – především filozofií. Navzdory širokému spektru hodnocených témat, která dominují též v humanistických, marxistických, feministických a dalších přístupech, se autorovi daří držet linii behaviorální geografie a příliš neskouzlat za její hranice. Na jednu stranu se proto mohou některá témata zdát v kontextu současné podoby geografie nedostatečně rozvíjena (např. smyslové vnímání prostoru, ovládání prostoru, kulturní podmíněnosti vnímání), na straně druhé však působí kniha uceleně a zprostředkovává čtenářům velmi podrobně jeden z pohledů na vztah člověka a prostoru. Pro studenty geografie, kterým je kniha v prvé řadě určena, je proto velkým přínosem, mimo jiné také proto, že česky psané teoreticky zaměřené literatury je v geografii velmi málo.

Literatura:

- DRBOHLAV, D. (1993): Behaviorální přístup v geografii. In: Sýkora, L. (ed.): Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 30–41.
- OSMAN, R. (2010): Behaviorální a humanistická conceptualizace lidské teritoriality. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, 86 s.
- SEAMON, D. (1979): A geography of the lifeworld: movement, rest and encounter. Croom Helm, London, 227 s.

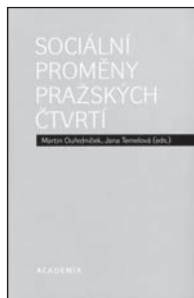
*Martin Ouředníček, Lucie Pospíšilová, Univerzita Karlova v Praze,
e-mail: slamak@natur.cuni.cz, lucie.pospisilova@natur.cuni.cz*

M. Ouředníček, J. Temelová (eds.): Sociální proměny pražských čtvrtí.

Academia, Praha 2012, 302 s. ISBN 978-80-200-2064-2.

Města dnes představují klíčová místa produkce i spotřeby, kde se koncentruje nejenom většina obyvatelstva, ale také pracovní místa, služby, zábava. V rámci nové edice „Urbanismus“ se nakladatelství Academia rozhodlo publikovat studie zaměřené na poznání života ve městech a jeho proměn. Záměrem je zprostředkovat vědecké a odborné veřejnosti aktuální poznatky o strukturách a procesech, odehrávajících se jak na makroúrovni městských regionů, tak na mezoúrovni městských čtvrtí či mikroúrovni jednotlivých míst.

Recenzovaná kniha „Sociální proměny pražských čtvrtí“ je první publikací uvedené řady (další avizovanou bude „Sub Urbs: krajina, sídla a lidé“ editorů Martina Ouředníčková, Petry Špačkové a Jakuba Nováka). Přibližuje současné proměny hlavního města ze sociálně geografické a sociologické perspektivy. Jedná se o soubor dvanácti tematicky zaměřených studií, které představují převážně výsledky výzkumných projektů a kvalifikačních prací obhájovaných na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Kniha přináší vhodně vybrané, zajímavé a detailní pohledy na fungování a současné problémy sociálního a fyzického prostředí vybraných pražských lokalit. Praha je pro editory, jak sami uvádějí v předmluvě, sociální laboratoří, „kde se odehrává mnoho prostorových procesů tvořících dynamiku jednotlivých čtvrtí města a metropole jako celku“. Město tedy není v této knize vnímáno jako tečka na mapě, ale jako „vnitřně diferencovaný organismus se specifickou fyzickou a sociální strukturou, funkcí i životním rytmem jednotlivých čtvrtí“ (s. 7). Společným jmenovatelem jednotlivých studií je nejenom zaměření na Prahu a její okolí, ale také metodologický přístup, vycházející z empirických výzkumů a využívající případových studií. Kromě zprostředkování výsledků empirických výzkumů se autoři snaží, a nutno dodat že úspěšně, zasadit řešenou problematiku do širšího teoretického rámce a do kontextu vývoje ostatních evropských metropolí, nejenom postsocialistických.

Po úvodní kapitole, která se zabývá strukturou a obsahem publikace, následuje kapitola Martina Ouředníčková a Jakuba Nováka věnovaná „Populačnímu vývoji Prahy a jejího zázemí v transformačním období“. Autoři představují základní procesy ovlivňující prostorovou diferenciaci města, přičemž klíčovou pozornost věnují tradičním složkám populačního vývoje, jakými jsou přirozený přírůstek, vnitřní a zahraniční migrace. Rozdílný populační vývoj v jednotlivých koncentrických zónách pražského městského regionu názorně dokumentují pomocí Webbových grafů.

Príspevek „Kriminalita a vnímání bezpečnosti v pražských čtvrtích“ (Jana Temelová, Daniel Čermák, Jana Jíchová) mapuje objektivní a subjektivní faktory ovlivňující percepci bezpečí a kriminality v městském (velkoměstském) prostředí. Využívá empirická data dotazníkových šetření a statistik kriminality podle pražských policejních obvodů. Ukazuje, jak se liší vnímání bezpečnosti ve vybraných lokalitách vnitřního města, vilových čtvrtí a okrajových sídlišť. Podle autorů studie je ovlivněno nejenom sociálními a demografickými charakteristikami obyvatelstva, ale také sociálním a fyzickým prostředím jednotlivých lokalit.

V další kapitole se Nina Dvořáková a Jana Temelová zabývají „Kvalitou života seniorů v centru Prahy“. Ukazují, že rychlá komercializace centrálních částí postsocialistických měst se projevuje hlavně těžkostmi souvisejícími s dostupností zboží a služeb každodenní potřeby, anebo obavami z nekontrolovatelného růstu nájmu.

Další dvě kapitoly se věnují prostorovému rozmístění a ekonomickou činností vybraných skupin cizinců. První studie „Cizinci v Praze: prostorová koncentrace Slováků, Ukrajinců a Vietnamců“ (Ondřej Valenta) poukazuje na rozdílné

ekonomické a sociokulturní faktory ovlivňující jejich prostorové rozmístění a začleňování do pražského prostředí.

Druhá studie „Podnikání migrantů v Praze: případová studie Královská cesta“ (Dita Čermáková) detailně mapuje podnikání cizinců v prostředí turisticky exponované Královské cesty na Starém Městě v Praze. Ačkoliv se podle autorky zmíněná lokalita vyznačuje vysokou koncentrací podnikajících cizinců a turistů, tak prozatím nemá charakter etnické čtvrti intenzivně propojené sítěmi etnické ekonomiky.

Problematikou centra Prahy se zabývá také kapitola Lucie Pospíšilové „Denní rytmus lokalit pražského centra“. Jedná se o velmi názornou studii, která prostřednictvím pozorování přítomného obyvatelstva vypovídá například o měnící se funkci Josefova v průběhu dne z rezidenčního na pracovní, obslužnou a turistickou.

Následující dvě kapitoly hodnotí sociální prostředí vybraných lokalit pohledem bydlícího obyvatelstva. Zatímco Ondřej Špaček se v kapitole „Proměny sousedství v pražských lokalitách“ zaměřuje na problematiku starších a ustálených sousedství v rámci kompaktního města, tak Petra Špačková, Martin Ouředníček a Kateřina Susová v kapitole „Sociální prostředí, sociální kapitál a sociální klima v suburbii: případová studie obce Jesenice u Prahy“ ukazují, jak proces suburbanizace významně ovlivňuje sociální a demografickou strukturu lokálních společenství a přináší nové problémy v soužití nových rezidentů mezi sebou i riziko polarizace vztahů mezi starousedlíky a novousedlíky v tomto největším českém suburbii.

Studie „Rezidenční stabilita obyvatel pražského zázemí: případová studie Říčany u Prahy“ z pera Martiny Kopečné a Petry Špačkové si všímá rezidenční stability nových obyvatel v dané lokalitě, přičemž popisuje pestrou škálu motivací jak k jejich přistěhování do tohoto suburbia, tak i faktorů ovlivňujících jejich potenciální migraci – návrat ze současného místa bydliště zpět do města (viz v poslední době diskutovaná otázka reurbanizace).

Dana Fialová v kapitole s názvem „Druhé bydlení v zázemí Prahy“ poukazuje na probíhající transformaci druhého bydlení ve dvou tradičních chatářských osadách v zázemí Prahy (Ohrobec a trampská oblast dolní Kocáby), která se vyznačuje přeměnou chatových osad na trvalé, resp. sezónní bydlení. Urbanizační tlak je podle autorky patrný také ve změně funkcí pozemků – v postupné přeměně veřejných prostor a v jejich ohrazování a parcelaci.

Markéta Vyhnánková v kapitole „Veřejné prostory v nových rezidenčních lokalitách v Praze“ mapuje rozmístění nových rezidenčních projektů vzniklých v Praze v posledních více než 20 let a dochází k závěru, že postoje developerů se v oblasti vybavenosti nových lokalit postupně zlepšují a novější rezidenční projekty nabízejí kvalitnější veřejné prostory.

Poslední kapitolu s názvem „Prostorová typologie a zonace Prahy“ (Martin Ouředníček, Lucie Pospíšilová, Petra Špačková, Jana Temelová, Jakub Novák) je jakýmsi doplněním s převážně metodickou funkcí, která nabízí jak historický přehled přístupů k dělení města, tak vlastní návrhy zonace.

Dvanáct představených studií jistě nepokrývá – a ani nemůže pokrývat – široké spektrum aktuálních proměn a problémů sociálního prostředí pražských čtvrtí. Přesto nabízí chytře vybrané a zdařile zpracované případové studie (sondy) postihující lokality s největší sociální dynamikou. Oceňuji také skutečnost,

že se autoři rozhodli poněkud upozadit kvantitativní údaje, přestože primárně vycházejí z empirických výzkumů, a nezahltit čtenáře velkým množstvím čísel a tabulek bez náležité interpretace a zarámování do širších souvislostí. Silnou stránkou publikace je také velké množství obrázků (celkem 118), tisk a grafická úprava.

Publikace „Sociální proměny pražských čtvrtí“ je bezesporu zdařilou prací na poli geografického výzkumu velkoměsta, kterou mohu doporučit nejenom profesionálním geografům, urbanistům a územním plánovačům, ale také představitelům veřejné správy a v neposlední řadě studentům, pro které může být zajímavým a inspirativním čtením, a to jak z obsahového, tak metodologického hlediska.

*Jiří Ježek, Západočeská univerzita v Plzni,
e-mail: jezekji@kge.zcu.cz*

J. Temelová, L. Pospíšilová, M. Ouředníček (eds.): Nové sociálně prostorové nerovnosti, lokální rozvoj a kvalita života. Vydavatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2012, 203 s. ISBN 978-80-7380-378-0.

Otázky sociálních a geografických nerovností jsou v Česku jedním ze stále častějších témat společenských výzkumů i politických debat. Příspěvkem k této diskuzi je také recenzovaná publikace, která je výsledkem stejnojmenné konference a obdobně pojmenovaného dlouhodobého výzkumného projektu. Publikace dokázala pod společné téma shromáždit řadu příspěvků z oblastí, které byly dosud v české geografii studovány odděleně, nebo stály na okraji zájmu. Když se v předmluvě hovoří o publikaci střídavě jako knize a sborníku, v podstatě je tato dualita velmi výstižnou

charakteristikou recenzované publikace. Editoři dokázali spojit nejen dosud v geografii samostatně studovaná témata, a také alespoň částečně překročit hranice pracovišť (Praha, Brno, Plzeň) a disciplín (geografie a sociologie).

Úvod od kolektivu Jany Temelové, Martina Ouředníčka, Marie Feřtrové a Lucie Pospíšilové se pokouší o společné teoretické zastřešení a diskuzi obecných aspektů sociálně prostorové diferenciaci. Zároveň jeho druhá část stručně představuje hlavní myšlenky jednotlivých příspěvků. Úvod (a tedy celá kniha) začíná deklarací, že „Primárně věnujeme pozornost sociálně prostorové diferenciaci, která se stává zdrojem nerovností a problémů ve společnosti (...)“ (s. 9), v řadě dalších kapitol jsou však nerovnosti nebo problémy ve společnosti uváděny spíše okrajově nebo netvoří jádro příspěvků. Na malém prostoru se v této kapitole objevuje nástin témat, která se dotýkají hned několika velkých debat geografie a společenských věd – sociální nerovnosti (tedy široké téma sociální spravedlnosti), lokální rozvoj (geografická diferenciaci) a kvalita života jako integrující pohled na vztah jedince a prostředí. Kapitola vychází z konceptu sociálně prostorové diferenciaci a následně uvádí několik přístupů k jejich řešení, a to s důrazem na přístupy marxistické geografie a teorie strukturační.

Velmi hutný text je místy náročný na porozumění a nevyvaroval se drobných překlepů (např. záměnou epistemologického a ontologického dilematu na s. 12). Konstatování, že „z pohledu fungování společensko-ekonomického systému lze hovořit o poměrně nízké závažnosti problému (sociálně prostorových nerovností)“ (s. 16) je v samotném úvodu práce na toto téma překvapivé, naopak bych spíše očekával jasně vystupující autorské zaujetí pro téma a přesvědčení o jeho závažnosti. I přes tyto dílčí výhrady je třeba ocenit tento v české geografii nepříliš častý počin.

Další příspěvky tak na jednu stranu sdílí obecné zaměření na témata velmi relevantní pro výzkum sociálních nerovností v jejich prostorových souvislostech, na druhou stranu jsou tematicky velmi pestré a vycházejí z odlišných teoretických a metodologických východisek. Především příspěvek Michala Růžičky o výzkum romské problematiky je svým zaměřením kritický a upozorňuje na zásadní problémy sociálních nerovností. Další příspěvky jsou pak spíše pozitivní dokumentací a vysvětlením procesů nebo jevů, které probíhají v kontextu sociálních nerovností a nerovnoměrného lokálního rozvoje. Některá témata jsou dlouhodobě diskutovaná a v českém prostředí „tradiční“, jiné kapitoly se věnují otázkám v českém akademickém výzkumu poměrně málo frekventovaným. Jana Jíhová a Jana Temelová se zaměřují na percepci kriminality, Robert Osman na postavení osob s fyzickým postižením. Martin Šimon a Klára Šustrová se zaměřují na kontraurbanizaci, Dana Fialová a Jiří Vágner na druhé bydlení a regionální identitu, včetně participace nových obyvatel nebo rekreatantů na životě venkovských společenství. Závěrečné příspěvky pak přecházejí od analýzy existujících nerovností k normativním otázkám, konkrétně k reflexi nerovností a problémů venkovských regionů ve strategických dokumentech na příkladu českého pohraničí (Antonín Vaishar, Petr Dvořák, Jana Zapletalová: Strategie českého rurálního pohraničí) a k analýze regionální distribuce výdajů na aktivní politiku zaměstnanosti (Štěpán Nosek: Zohledňují politiky zaměstnanosti potřeby regionálních a lokálních trhů práce a pracovní síly?).

Není účelem recenze (ani v možnostech recenzenta) stručně shrnout hlavní myšlenky všech kapitol nebo se k nim vyjádřit, protože to je již obsaženo v úvodu publikace. Bylo by samozřejmě možné napsat i dlouhý seznam nápadů na „další otázky sociálních nerovností, které by mohly být v knize ještě zahrnuty“. Následující odstavce se místo toho věnují několika postřehům k různým částem knihy a upozorňuje na ta místa nebo momenty, které mohou být podnětem pro další diskuzi, i když nejde třeba o hlavní sdělení jednotlivých kapitol.

Kapitola Michala Růžičky Wacquant v „romském ghettu“: poznámky k procesu ghettoizace v českých městech přehledně představuje diskuzi o charakteru rezidenční segregace a chudoby v USA a Evropě, kterou v posledních desetiletích inicioval svými komparativními studii Luic Wacquant. Wacquantovy práce především upozorňují na zásadní odlišnosti severoamerických „ghett“ a francouzských „banlieu“ z hlediska podílu chudých nebo jinak znevýhodněných obyvatel, velikosti lokalit nebo rozsahu a zaměření veřejných politik uplatňovaných v těchto lokalitách. Růžička v návaznosti na tuto diskuzi nabízí provokativní srovnání českých „sociálně vyloučených romských lokalit“ s Wacquantovými modelovými příklady. Toto srovnání, jakkoliv je metodologicky obtížné, nutně generalizující až spekulativní, je zároveň varující. České sociálně vyloučené lokality jsou mnohonásobně méně rozsáhlé než francouzské nebo

dokonce americké případy. Tato skutečnost je běžně opakována v akademické literatuře i obecném diskurzu. České sociálně vyloučené lokality jsou však zároveň mnohem homogennější koncentrací vyloučených obyvatel, na rozdíl od francouzských nebo amerických čtvrtí jsou obývané téměř výhradně sociálně vyloučenými osobami, také v nich panuje téměř úplná nezaměstnanost a veřejný sektor do nich zasahuje různými způsoby, včetně jejich úmyslné (re)produkce nebo tolerování ekonomického vytěžování sociálně vyloučených některými soukromými firmami. Srovnání ukazuje na obrovskou (sociální) vzdálenost českých lokalit od průměru i neujasněné nebo protikladné přístupy veřejného sektoru k jejich vzniku a vývoji. Kapitola Michala Růžičky je sympatická tím, že jasně a důrazně (a přitom na základě fundované teoreticky i empiricky podložené argumentace) upozorňuje na závažné problémy „segregace po česku“ s využitím nové teoretické perspektivy. Tím se odlišuje od ostatních kapitol, jejichž závěry jsou také podloženy důkladnými výzkumy, ale nejsou již tak kritické a varující.

Dana Fialová a Jiří Vágner ve svém příspěvku diskutují koncept regionální identity obyvatel venkovských regionů a rekreatantů (majitelů objektů druhého bydlení). Kapitola mj. rozbíjí mýty o negativních vztazích rekreatantů a místních samospráv. V diskuzi pracují rozlišením subjektivní a objektivní identity regionů. Subjektivní regionální identitu chápou jako „představy obyvatel a jedinců žijících mimo region“, zatímco objektivní regionální identita jsou „klasifikace vytvořené uvnitř rozdílných vědeckých disciplín“ (s. 126–127). Rozlišení těchto dvou pohledů je zcela oprávněné a pro řadu výzkumů také velmi přínosné. Je však diskutabilní, zda tyto dimenze označovat jako subjektivní a objektivní. Ve spojení s tématem regionální identity, jejíž výzkum je jedním z příkladů postmoderního, kulturního obratu v geografii, je totiž ztotožnění výsledku vědeckého výzkumu s „objektivním“ stavem poměrně překvapivé. Teoretické a metodologické směry, se kterými je výzkum regionální identity spojen, mají totiž daleko k (neo)pozitivistické představě o možnosti „objektivního“ poznání reality prostřednictvím vědy a jen těžko by označili výsledek svého výzkumu za „objektivní“. Pro stejnou dichotomii jsou používány také pojmy vnitřní a vnější identita (viz i Chromý 2003).

Antonín Vaishar, Petr Dvořák a Jana Zapletalová shromáždili a syntetizovali SWOT analýzy vypracované místními akčními skupinami v pohraničních regionech Česka. Vznikl tak obsáhlý souhrn pohledů lokálních aktérů na silné a slabé stránky, příležitosti a rizika rozvoje rurálního pohraničí. Jak však samotní autoři uvádějí, definice rozvoje a hodnocení jeho úspěšnosti je velmi složité. V demokratických společnostech navíc vedle sebe může existovat řada odlišných představ budoucího rozvoje. Charakteristika, která je silnou stránkou pro některou strategii, může být slabou stránkou v případě, že představy aktérů o vývoji území jsou odlišné (např. poloha v chráněném území může být výhodou pro rozvoj cestovního ruchu, ale je zároveň bariérou v případě, když místní aktéři preferují rozvoj průmyslových výrobn). Jde o strategii pro rozvoj území, všech obyvatel v území, nebo strategie vybraných (klíčových) aktérů v těchto územích? Využití SWOT analýz strategických dokumentů jako zdroje informací o územích a jejich možnostech s sebou přináší další zajímavé otázky, které je třeba mít na paměti při interpretaci výsledků.

Kapitola Štěpána Noska o regionálních dopadech politiky zaměstnanosti začíná konstatováním, že nejvýznamnějším faktorem rozhodujícím o úspěšnosti

a neúspěšnosti regionů je „celkové ekonomické klima (globální, národní i regionální)“ a druhotný, nicméně významný je dále „vliv státních intervencí“ (s. 164). Následující odstavce pak již bohužel koncept „ekonomického klimatu“ více neuvádějí a nevysvětlují, takže jsem byl jako čtenář už od začátku zmaten nedostatečným vysvětlením toho, co je podle autora klíčem k vysvětlení regionálních rozdílů. Článek poté pokračuje již úžeji zaměřenou diskuzí vlivu státních výdajů na regionální rozvoj a důkladnou analýzou regionální distribuce prostředků z různých zdrojů. Poznámka o „ekonomickém klimatu“ je v kontextu celého textu spíše okrajová, její umístění na samý začátek ji však zbytečně zdůrazňuje. Využití nevysvětleného pojmu pro popis základního rámce ekonomických rozdílů mezi regiony znejasňuje začlenění článku do širších diskuzí v (ekonomické) geografii i samotné chápání významu státních intervencí autorem.

Výše zmíněné komentáře jsou spíše dílčími poznámkami, které nikterak nezpochybnují hlavní přínosy publikace. Přehled kapitol ukazuje, že publikace vykročila správným směrem, a to – vedle rozšíření dosavadních výzkumů problematiky znevýhodněných sociálních skupin, vnitřní migrace, druhého bydlení, lokálního rozvoje nebo dopadů státních výdajů na regionální rozvoj – především k propojování těchto rozmanitých výzkumných témat a hledání možných styčných ploch a společných konceptů. Přeji si, aby tento počín nebyl ojedinělý.

*Roman Matoušek, Univerzita Karlova v Praze,
e-mail: roman.matousek@natur.cuni.cz*

J. Adamovič, R. Mikuláš, V. Cílek (eds.): Atlas pískovcových skalních měst České a Slovenské republiky: geologie a geomorfologie. Academia, Praha 2010, 459 s. ISBN 978-80-200-1773-4.

Hned v úvodu dlužno připomenout, že skutečný obsah této pozoruhodné publikace je podstatně bohatší, než bychom soudili z jejího názvu. Při všestranném zpracování námětu, který se v poslední době označuje stručně jako pískovcový fenomén, se zkušení autoři rozmáchli natolik, že z díla vytvořili něco jako monografii o zrodu a výskytu všech dosud známých tvarů reliéfu a mikroreliéfu pískovců na území bývalého Československa. Navíc přidali historii jejich praktického využívání člověkem od nejstarších dob.

Po úvodních statích o pískovcovém fenoménu, návodu k použití atlasu, poznámkách o použitém geomorfologickém členění atd. je dílo rozčleněno do tří rozsáhlých hlavních částí: I. Pískovcový slabikář (s. 21–177), II. Člověk a pískovce (s. 179–231), III. Regionální část (s. 233–419). Nahlédneme ve stručnosti do vlastního obsahu.

Jak název I. části napovídá, její těžiště spočívá v podrobném encyklopedickém reliéfu – např. tabulová hora a kuesta, svědecký kopec, skalní defilé, slepá skalní brána, škrapy, 6 typů a 9 forem voštin, skalní hodiny, projevy proželeznění, kořenové stalagmity a přes 40 dalších termínů, z nichž některé jsou

v české knize použity vůbec poprvé. Hesla mají osvědčenou jednotnou osnovu: 1. Cizojazyčné ekvivalenty (slovensky, anglicky, německy, polsky), 2. Charakteristika, 3. Vznik, 4. Význam, 5. Rozšíření, 6. Základní literatura. Jak v obdobných atlasech bývá, sudá stránka je věnována textu, protilehlá lichá 2–6 fotografiím příslušného fenoménu.

Pro tuto část díla autoři shromáždili přes 50 hesel, avšak ne všechna lze považovat za encyklopedické termíny v užším slova smyslu. Zvláště na začátku se vyskytuje řada obecných víceslovných výrazů, jako např. architektura pískovcového tělesa, asymetrická údolí a dellén, nebo zcela obecných pojmů (pramen, vodní toky, tektonické Riedlovy stříhy, zahrnuté pod heslo drčené pásmo. Jinak zde nalezneme všechny základní pojmy, jejichž definice budou pravděpodobně čtenáři nejčastěji vyhledávány. Bohužel v hesláři překvapivě chybí to nejzákladnější, tj. skalní město, což autoři pouze, ne zcela přesvědčivě, diskutují v úvodu. Pokud jde o cizojazyčné ekvivalenty, pro každý jazyk je použit zpravidla jen jeden výraz, přestože zejména v angličtině má výrazů, resp. synonym, často několik (např. pro skalní mísu nejméně 6). Zůstává otázkou, zda autoři učinili dobře, když se více synonymům raději vyhnuli. Snad pro úsporu místa, anebo ve snaze ušetřit čtenáře nutných rozpaků, které z více synonym by si měl vybrat. Autoři tedy vybrali za něj.

Ve II. části knihy autoři pojednávají o vztahu člověka k pískovcům od praveku do současnosti, od skalních převisů a jeskyň jako prvních úkrytů před nepohodou, přes náboženské, sochařské a nejrůznější technické a jiné účely (restaurace v Pustých kostelech na Českolipsku), až po terén pro horolezecký sport a turistiku. Využívají přitom novějších průzkumných aktivit např. V. Ložka a V. Cílka zejména na Kokořínsku, které zůstávalo dlouho poněkud stranou zájmu archeologů. Podobně jako v I. části, i zde jsou hesla (např. hradisko, poustevna, skalní obydlí, podzemní těžebny, sklepy a pivovarské sklepy aj.) zpracována podle jednotné osnovy: 1. Cizojazyčné ekvivalenty (SK, GB, D, PL), 2. Charakteristika, 3. Výskyt, 4. Historie, 5. Rozšíření, 6. Základní literatura.

Nejrozsáhlejší III., tj. Regionální část, je v knize členěna do tří velkých celků: Česká křídlová pánev, Pískovcová skalní města České republiky mimo Českou křídlovou pánev, Pískovcová skalní města Slovenské republiky. Každý z těchto velkých celků je dále členěn na menší geografické oblasti (např. Labské pískovce, Lužické hory, Ralská pahorkatina, Český ráj, Broumovsko atd.) a v jejich rámci pak na jednotlivé lokality. Máme tedy např. v Labských pískovcích 10 lokalit, v Ralské pahorkatině 26, v Českém ráji 14, na Broumovsku 8 včetně polských Stolových hor. Mimo Českou křídlovou pánev uvádějí autoři v Česku 14 a na Slovensku 5 skalních měst, včetně dvou lokalit se známými kulovitými konkrécemi v Turzovské vrchovině. Kromě Súlovských skal lze ovšem ostatní slovenské lokality považovat přinejmenším ještě za diskutabilní. Celkem je v této knize popsáno 86 lokalit, včetně dvou na území SRN a jednoho v Polsku, jimž autoři udělili „hodnotu“ skalního města, popř. městečka. Z tohoto hlediska zaujímá Česko zřejmě první místo mezi evropskými státy. Rovněž v této části se hesla přidržují jednotné osnovy: 1. Pozice v geomorfologickém členění, 2. Poloha a vymezení, 3. Starší názvy (jen u některých lokalit), 4. Geologická stavba, 5. Reliéf, 6. Zajímavosti, 7. Ochrana a přístup, 8. Základní literatura.

Při zařazování lokalit do geomorfologických jednotek v Čechách se autoři, jak sami uvádějí, přidržují nejnovější publikace Geomorfologické členění reliéfu

Čech (Balatka, Kalvoda 2006), na Moravě Hory a nížiny (Demek a kol. 1987) a na Slovensku mapy Regionálne geomorfologické členenie (Mazúr, Lukniš 1980). Připouštějí, že někde se názvy mohou pro lepší přehlednost mírně lišit (např. použití názvu Český ráj). V jednom případě zašli však v uvedeném odlišování hodně daleko za přijatelnou mez. Na s. 288 a ojedinele i jinde se objevilo nesmyslné heslo Kumerské pohoří z pera J. Adamoviče. Nebylo schváleno žádnou názvoslovnou komisí a geomorfologové je jednoznačně odmítají. Autor sice vysvětluje, jak k němu došel, ale unikla mu evidentní nesprávnost, ba přímo škodlivost jím zvoleného názvu. Ta vyplývá hned z několika důvodů: 1) Na území Česka se žádná obec, vrch či jiný objekt s českým názvem Kumer, podle něhož by se geomorfologická jednotka mohla jmenovat, nevyskytuje. 2) Jde o otrocký, zbytečný překlad z německého, z geomorfologického hlediska stejně chybného, názvu Kummergebirge. 3) Ve skutečnosti nejde o žádné Gebirge, tudíž ani o pohoří, ale původně o plošinu budovanou převážně turonskými pískovci. Jimi pronikly v terciéru výstupy neovulkanitů (Dub 458 m n. m., Pec 451 m n. m.), takže po jejich vypreparování nabyla krajina ráz členité pahorkatiny, což se promítlo do současného platného názvu. 4) Tato geomorfologická jednotka, jak J. Adamovič dobře ví, se nazývá hezky česky Hradčanská pahorkatina. Není proto jediný racionální (ani nacionální) důvod zavádět do naší literatury jakýsi hybridní německo-český a navíc věcně nesprávný název. Jde o nešvar, který může vést jedině k vážným nedorozuměním a který bychom měli z naší odborné i veškeré ostatní literatury co nejdříve vymýt.

Jinak je třeba objektivně ocenit velkou, poctivou, mnohde průkopnickou a bezesporu záslužnou práci, kterou autoři svým dílem odvedli. Prokázali detailní osobní znalost popisovaných terénů a jednotlivých lokalit, jež dokumentovali také fotograficky. Na jedno heslo připadají v průměru 2–4 barevné snímky! Nezapomínají ani na chráněná území přírody, upozorňují na skalní vyhlídky, značené turistické trasy, vhodný přístup k lokalitě apod. Velkým přínosem je mimořádně bohatý seznam vědecké i popularizační literatury o pískovcích čítající 555 položek, jakož i podrobné rejstříky – věcný a místopisný. Pro orientaci v geologické časové škále poslouží aktuální stratigrafická tabulka s uvedením absolutního stáří period, epoch a stupňů od karbonu po holocén.

Pomineme-li dvě hlavní kritické připomínky, tj. absenci hesla skalní město v Pískovcovém slabikáři a nešťastný název Kumerské pohoří v Regionální části, lze recenzovaný atlas hodnotit jako nejpodrobnější a nejlepší knižní publikaci, jaká kdy byla na dané téma u nás vydána.

Josef Rubín, Praha

Z. Kučera, J. D. Bláha, S. Kučerová, M. Hupková, D. Reeves: Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století podle konání poutě během kalendářního roku. Nakladatelství P3K, Praha 2012, mapa (A2) s doprovodným textem (22 s.). ISBN 978-80-87343-10-4.

O vývoji religiozity a zvláště negativním dopadu socialistického období na religiozitu a spiritualitu v Česku bylo již napsáno mnohé, aktuální práce však

existují také k různým aspektům vývoje religiozity v posledních dvaceti letech (Nešpor 2004 ed.; Havlíček a kol. 2009). Je přitom nutné zdůraznit, že zatímco v městském prostředí byly normy a praktiky duchovního života později do značné míry nahrazeny aktivitami globalizačního kulturního proudu a doplňkově též pak alternativními náboženskými a duchovními subkulturami, zvláště na venkově a v menších městech, kde lokální zástupci církvi tradičně reprezentovali významného aktéra společenského a kulturního života, došlo v minulosti téměř k duchovnímu vyprázdnění.

Tím více lze předloženou mapu kolektivu autorů z geografického pracoviště Univerzity Karlovy v Praze chápat jako vysoce cennou informaci o stavu jednoho z tradičních prvků církevního a kulturního života. Zaobírá se totiž spíše kvazi-institucionalizovaným fenoménem poutí, tedy něčím, co stojí mezi těžko sledovatelným problémem přetavování politických a společenských vazeb aktérů společenského a duchovního života regionů a lokalit na jedné straně a (euro) dotacemi stimulovaným rozvojem veřejného společenského a duchovního života na straně druhé (ke kritice tohoto trendu viz např. sociolog Pavel Klvač v časopisu *Sedmá generace* č. 3/2012). Ona kvazi-institucionalizace přitom reflektuje dva základní mody postmoderního poutnictví, tedy spojený turismu a poutnictví a individualizovanou spiritualitu (autonomní, voluntární zbožnost). Podstatné totiž je, že poutě se mnohým z jejich účastníků nezdají být natolik institucionalizovaným vyjádřením religiozity – být účasten poutě znamená být duchovně a případně též společensky aktivní, aniž by bylo nutné explicitně vyjádřit příslušnost k církvi, příp. vniknout do církvi spravovaného prostoru, neboť krajina je prostorem všech a zachovává tak požadovaný prvek svobody rozhodování. Do jisté míry lze přitom výzkumné téma mladého pražského kolektivu řadit i do ústředí rozporu mezi faktickou sekularizací české společnosti a sakralizací krajiny obnovou památek v posledních 20 letech (srv. Havlíček 2004). Obojí zmíněné tematické zařazení dává tématu vysokou aktuálnost i přínos pro rozvoj tuzemské kulturní geografie. Navrch se pak jedná o téma u nás minimálně zpracované, a to nejen v sociálně/kulturně geografické literatuře, ale taktéž v sociologických kruzích.

Publikovaná specializovaná mapa vychází z výzkumného projektu GA UK, v rámci něhož autoři zmapovali zhruba 450 katolických poutních míst v Česku a zhodnotili vybrané aspekty poutí konaných na tato místa. Databáze poutních míst vznikla na základě rešerše literatury a vlastního průzkumu a jak sami autoři uvádějí, tento seznam nemusí být konečný a na základě připomínek bude doplňován. Jednotlivým poutním místům jsou přiřazeny unikátní kódy, podle nichž lze místo přiřadit jednak ke konkrétnímu kraji, jednak k (arci)diecézi. Tyto kódy provazují informaci v mapě s přehledem poutních míst na konci doprovodného textu k mapě a usnadňují tak orientaci čtenáři. Prezentovaná mapa znázorňuje konání poutí dle měsíců kalendářního roku prostřednictvím kruhového diagramu s 12 výsečemi. Mapa celého Česka je doplněna třemi detailními výřezy oblastí Prahy, Brna a Znojma, v nichž je nejvyšší koncentrace poutních míst. Doprovodný text kromě zmíněného souhrnného přehledu obsahuje přehledný vstup do problematiky, metodický postup tvorby databáze a mapy a taktéž stručnou interpretaci obsahu mapy. Ve všech těchto kapitolách

je přitom (opět pomocí kódů) odkazováno na příkladové lokality poutních míst, které jsou znázorněny v mapě. Tento způsob zpracování tvoří z celé publikace provázaný celek. Na druhou stranu i samotný mapový list disponuje byť stručným komentářem k významu poutí a poutních míst, tvorbě databáze a obsahu mapy, a může tak být prezentován i samostatně.

K obsahové stránce map a doprovodného textu mám pouze dvě drobnější poznámky veskrze formálního rázu. Kartograficky jinak velmi zdařilá mapa zachycuje značné množství dat. V „poutně“ vytížených lokalitách a územích jsou pak značky, zobrazující konání poutí podle měsíců v kalendářním roce, v překryvu a hůře čitelné, což je suplováno detailním výřezem, avšak jen pro tři lokality. Na Broumovsku a v okolí Litomyšle již může být čtenář s horším zrakem bezradný. Druhá připomínka se vztahuje k uvedení mapy do celkového kontextu výzkumu autorského kolektivu. Jsem přesvědčen, že snad všichni čtenáři by uvítali v seznamu literatury také odkazy na další publikované výsledky výzkumu. Tomu zřejmě zabránila skromnost autorů, avšak není-li výhled na prezentaci těchto výstupů v dalších specializovaných mapách, čtenáři, před nimiž při studiu mapy vyvstávají další a nové otázky (jaká je návštěvnost poutí, jaká je věková struktura poutníků a místa jejich bydliště, jaké jsou jejich motivy k účasti na poutí, jaká je vazba poutí na religiozitu v regionech...) by mohl být naznačen alespoň směr, kterým se v knihovně vydat.

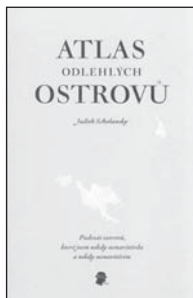
Věřím, že mé závěrečné doporučení nebude sníženo skutečností, že ke mně publikace spíše zabloudila, než aby našla cestu ke kvalifikovanému kulturnímu geografovi či geografovi náboženství. Recenzovanou mapu a doprovodný text považuji za velmi přínosné; odborně kvalitní a přitom přístupnou mapu doporučuji všem, kteří se o geografii duchovní kultury v Česku zajímají, ať již cíleně a systematicky či spíše nahodile, příp. jen z prostého pocitu duchovního pohnutí při návštěvě některého z poutních míst. Zároveň si dovoluji vyjádřit tentokrát již profesní víru, že obdobný typ výstupu (kterých již nyní v české geografii přibývá) se stane standardní součástí prezentace závěrečných výsledků vědecko-výzkumných aktivit tuzemských geografů.

Literatura:

- HAVLÍČEK, T. (2004): Religiózně-geografické aspekty procesu transformace Česka. In: Wahla, A. (ed.): Geografie a proměny poznání geografické reality, Sborník příspěvků, ISBN: 80-7042-788-4, Ostrava, s. 93–101.
- HAVLÍČEK, T., HUPKOVÁ, M., SMRŽOVÁ, K. (2009): Changes in the geographical distribution of religious heterogeneity in Czechia during the transformation period. Acta Universitatis Carolinae, Geographica, 1–2, s. 31–47.
- NEŠPOR, Z. R. (2004 ed.): Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 121 s.

*Pavel Raška, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem,
e-mail: pavel.raska@ujep.cz*

J. Schalansky: Atlas odlehlých ostrovů. Padesát ostrovů, které jsem nikdy nenavštívila a nikdy nenavštívím. 65. pole, Praha 2011, 142 s. ISBN 978-80-87506-05-09.

V posledních letech se objevilo množství zajímavě graficky zpracovaných atlasů, zejména historických. Jejich zpracování bývá zaměřené na potřeby školní výuky, pro veřejnost či odborné využití. Zcela jiný charakter má kniha německé autorky Judith Schalansky. Je to výpověď dítěte z bývalé Německé demokratické republiky, které ví, že mu politická situace nedovolí volně vycestovat do zahraničí, a tak sní nad atlasy světa, prohlíží si mapy a čte zajímavosti o odlehlých zemích a ostrovech. V úvodu autorka píše: „Možná jsem atlasy tolik milovala proto, že mi jejich čáry, barvy a jména nahrazovaly skutečná místa, která jsem nemohla navštívit.“

Její svět fantazie se staly ostrovy, a i když dnes žije v otevřeném světě umožňujícím cestování i na sebevzdálenější místa, pohlíží na prohlížení mapy jako na ukojení touhy po dálkách, náhradu cestování.

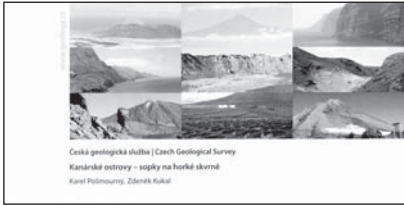
Kniha je rozdělena do několika částí. Nejcennější je předmluva, ve které se autorka vyznává ze svého vztahu a lásky k mapám. Vysvětluje svoji zamilovanost do mapového zobrazení, fascinaci vzdálenými místy a zejména odlehlými ostrovy, které svojí historií a jedinečností podněcují fantazii dětí i dospělých. Další členění knihy je regionálně geografické. V kapitole Atlantský oceán popisuje a zobrazuje devět ostrovů, v kapitole Indický oceán sedm a v nejrozsáhlejší kapitole Tichý oceán dvacet sedm ostrovů. Závěrečný Antarktický oceán zahrnuje čtyři v podstatě pusté ostrovy. Každý ostrov je zpracován podle jednotného schématu, ve kterém je název ostrova včetně originálního názvu, zeměpisné souřadnice, osy vzdáleností od blízkých a významných pevnin a časová osa s datem objevu ostrova. Charakteristika ostrova je pojata spíše beletristicky. Součástí charakteristiky každého ostrova je celostránková mapa ostrova, přičemž všechny ostrovy obsažené v atlasu jsou znázorněny jednotně v měřítku 1:125 000. V závěru knihy najdeme slovníček základních termínů a zejména kvalitně zpracovaný bohatý místopisný rejstřík zahrnující více než 1 000 míst znázorněných v mapách.

Judith Schalansky vystudovala umění a grafický design. Její typografické dovednosti se odrážejí v plné míře v jejím Atlasu odlehlých ostrovů oceněných cenou nadace Buchkunst. Tato kniha byla zvolena nejkrásnější knihou roku 2009 v Německu. To, že originální kniha v roce 2009 nadchla geography, grafiky a typografy díky způsobu zpracování nepřekvapuje, obdivuhodná byla ale pozitivní odezva laické společnosti. Je potěšující, že tato nádherná kniha byla vydána úsilím nakladatelství 65. pole i v Česku.

*Bohumil Vévoda, Gymnázium Karviná,
e-mail: vevoda@gym-karvina.cz*

K. Pošmourný, Z. Kukal: Kanárské ostrovy – sopky na horké skvrně.

Česká geologická služba, Praha 2012, soubor 14 komentovaných pohlednic.
ISBN 978-80-7075-794-9.

Nakladatelství České geologické služby v Praze se neomezuje jen na vydávání vědeckých monografií, geologických map a dalších ryze odborných publikací, ale ve své ediční činnosti nezapomíná ani na populárně naučnou tematiku. Občas tak dojde i na soubory pohlednic, přibližující zajímavosti neživé přírody nejen z domova

(např. trilobity z Barrandienu a Moravy, zajímavosti z geologie Českého masívu, atraktivní minerály), ale i z exotické ciziny (většinou té, kde nějaký čas působili pracovníci České geologické služby).

Po Peru, Kostarice i daleké Antarktidě se tak dostalo na novou kolekci pohlednic, věnovanou sopečné krajině Kanárských ostrovů ve východní části Atlantského oceánu. Jde o dílko erudovaných geologů a excelentních popularizátorů geověd – RNDr. Karla Pošmourného, CSc. (zároveň autora většiny fotografií, mimo dvou snímků M. Kulhánkové) a nedávného osmdesátníka doc. RNDr. Zdeňka Kukala, DrSc., který se významně podílel na textové části.

Soubor 14 fotografií tvoří publikaci svázanou kroužkovou vazbou, kde lze jednotlivé listy snadno oddělit a použít jako pohlednice. Dobře vybrané a oku lahodící fotografie představují nejzajímavější i nejatraktivnější partie Kanárských ostrovů a zároveň jsou výzvou k bližšímu poznání i těch míst, kam „běžný“ návštěvník tohoto souostroví asi většinou nezavítá. Kromě dokumentačně hodnotných obrázků je zdrojem poučení i sice úsporný, ale výstižně napsaný text na úvodních stránkách a v popiscích jednotlivých pohlednic. Čtenář tak získá základní informaci o složitém geologickém vývoji souostroví, vzniklém jednak v návaznosti na nedalekou tektonickou strukturu severoafrického Atlasu a zejména v důsledku pohybu ostrovní litosférické desky přes tzv. horkou skvrnu (s akumulací zemského tepla ve svrchním plášti) během posledních 70 miliónů let. Z geografického pohledu je dobře, že fotografie ani doprovodný text se neomezují pouze na sopečnou činnost a s ní propojené tvary reliéfu, ale nevyhýbají se ani problematice životního prostředí (zmiňován je např. permanentní nedostatek pitné vody, hrozba ekologické katastrofy v důsledku potenciálního gigantického zřícení stěny sopečné kaldery na ostrově La Palma atd.), zajímavé jsou i informace o původu a zvycích domorodých obyvatel atd.

Fotografie byly vybrány ze čtyř (ze sedmi hlavních) Kanárských ostrovů. Nejvíce pozornosti (po pěti snímcích) je věnováno geologicky nejatraktivnějším ostrovům Tenerife (včetně několika záběrů z nyní „podřimující“ aktivní sopky Pico de Teide – s 3718 m n. m. nejvyšší hory Španělska – a Lanzarote s řadou ukázek projevů současného vulkanizmu a s atraktivním snímkem neobvyklé krápníkové výzdoby v podzemí turisticky přístupné lávové jeskyně Cuevas de los Verdes. Tři rozličné náměty jsou na snímcích z ostrova Gran Canaria a jedna pohlednice představuje krajinu menšího ostrova Graciosa. A důkazem toho, že geologické vědy či „dramatické“ sopečné útvary nemusejí být vždycky pojmány jen se strohou vážností, je vnitřní strana zadní obálky s vtipnou

rýmovačkou Zdeňka Kukala o „sedmi Kanárech“, která nejen pobaví, ale možná i poslouží ke snadnějšímu zapamatování názvů Kanárských ostrovů.

Útlou, ale i pro geografy a učitele zeměpisu nepochybně užitečnou publikaci lze zakoupit nebo objednat v prodejně České geologické služby (Klárov 3, 118 21 Praha; www.geology.cz).

*Jan Vitek, Univerzita Hradec Králové,
e-mail: jan.vitek@uhk.cz*